

Περιοδικὰ Ἀνάλεκτα

Rivista di Teologia dell'Evangelizzazione, τεύχ. 46 (2019)

Τὸ δεύτερο τεύχος γιὰ τὸ 2019 τοῦ περιοδικοῦ *Rivista di Teologia dell'Evangelizzazione* ξεκινᾷ μὲ τὸ ἄρθρο τοῦ Valentino Bulgarelli: «Ἡ χριστιανικὴ κοινότητα κηρύσσει τὸ Εὐαγγέλιο: κάποιες λέξεις κλειδιά γιὰ τὴν καθημερινότητα» («La comunità cristiana annuncia il vangelo: alcune parole chiave per il quotidiano»). «Ἡ ἐκκλησία ὑπάρχει γιὰ νὰ δίδει χαρὰ». Ἔτσι ξεκινᾷ τὸ κείμενο *Evangelii Gaudium* τοῦ Πάπα Φραγκίσκου. Ἡ δῆλωση αὐτὴ ὅμως δὲν εἶναι καθόλου αὐτονόγη, δεδομένου ὅτι δύο χιλιάδες χρόνια χριστιανικῆς ἱστορίας μαρτυροῦν ὅτι αὐτὴ ἡ χαρούμενη προοπτικὴ δὲν συνοδεύει πάντοτε τὸν εὐαγγελισμό. Στὸ ἄρθρο ὁ σ. προβληματίζεται σχετικὰ μὲ τίς συνθήκες ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἐπιτρέψουν τὴν πλήρη ἀνάπτυξη τῆς ἑνώσεως μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ ἀνθρώπινης χαρᾶς. Ἡ προτροπὴ αὐτὴ ὑπάρχει ὄχι μόνο στὸ *Evangelii Gaudium*, ἀλλὰ καὶ στὸ μετασυνοδικὸ *magisterium* τῶν παπῶν καὶ τὴν πορεία τῆς Ἰταλικῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὸ ἐκκλησιαστικὸ Συνέδριο τῆς Βερόνας, τὸ ἄρθρο ἐστιάζει τὴν προσοχὴ του στὴν καθημερινὴ ζωὴ: ὁ χρόνος κατανοεῖται ὡς ζωὴ καὶ ἐμπειρία, ὅπου οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες τοῦ σήμερα ζοῦν, ἐργάζονται, κάνουν ἐπιλογές. Τὸ θέμα μπορεῖ νὰ προσεγγισθεῖ, κατὰ τὸν σ., μὲ τὸ νὰ γίνῃ προσπάθεια νὰ κατανοηθοῦν ὄχι μόνο τὰ κρίσιμα ζητήματα ποὺ παρεμποδίζουν, ἀλλὰ καὶ οἱ νέες εὐκαιρίες ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν ἀποδοχὴ τῆς χριστιανικῆς πρότασης.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλο: «*Multiversum 2.0*: ἡ σκέψη τῆς συγκλίνουσας διαφορετικότητος στὴν ψηφιακὴ ἐποχὴ» («*Multiversum 2.0*: il pensiero della differenza convergente nell'era digitale. Nel 50° compleanno di internet»), ὁ Paolo Boschini παρατηρεῖ πὼς πρὶν ἀπὸ πενήντα χρόνια ξεκίνησε ἡ ἐποχὴ τοῦ διαδικτύου. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐπέφερε μία ριζικὴ ἀλλαγὴ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, εἰδικὰ δὲ τὸ διαδικτυο τῆς γνώσης, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ ἐστία ἀπὸ τὴν ὁποία προσέκυψαν οἱ ἐπακόλουθες ἐξελίξεις τοῦ παγκόσμιου δικτύου πληροφοριῶν. Χωρὶς νὰ ὑποτιμηθοῦν τὰ ὄρια καὶ οἱ ἀντιφάσεις τοῦ ψηφιακοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν γλωσσῶν του, τὸ διαδικτυο τῆς γνώσης εἶναι σήμερα τὸ πιὸ πρόσφατο στάδιο τῆς πολυμορφικῆς σκέψης. Ἡ συμμετοχικὴ δομὴ τῆς γνώσης ποὺ ἀναπτύχθηκε στὸ διαδικτυο ἀνοίγει νέες δυνατότητες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς συγκλίνουσας σκέψης. Στὴν ὑπερ-πολυπλοκότητα ποὺ ἔχει ἐπιβάλλῃ τὸ διαδικτυο στὴ δημιουργικότητα, ἡ συγκλίνουσα σκέψη μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ νὰ τεθοῦν τὰ θεμέλια ἐνὸς ψηφιακοῦ ἀνθρωπισμοῦ μὲ σεβασμὸ τῶν πολιτιστικῶν διαφορῶν, ἱκανοῦ νὰ διατηρήσῃ ἀνοικτοὺς τοὺς ὀρίζοντες τῆς γνώσης.

Ὁ Roberto Marinaccio, μὲ τὸ κείμενό του: «Ἡ ὑποκειμενικὴ λειτουργία τῶν πολιτισμῶν στὴ διαδικασία τῆς πρόσληψης τῆς πίστεως καὶ τὴν ἐκκλησιολογικὴ συναφειοποίησι: θεωρητικὲς καὶ κριτικὲς πτυχές» («La funzione soggettiva delle

culture nel processo di *receptio fidei* e nella contestualizzazione ecclesiologica: aspetti teoretici e critici»), βλέπει την Ἐκκλησία ὡς ἕναν χώρο ὑποδοχῆς καὶ μετασηματισμοῦ τοῦ πλήθους τῶν πολιτισμῶν. Ἐξετάζονται ὀρισμένα συνοδικὰ καὶ μετασυνοδικὰ στοιχεία ποὺ εἶναι κατάλληλα γιὰ τὴν πιστοποίηση τῆς συγκεκριμένης ἀποφῆς καὶ σχετίζονται μὲ τὶς διαδικασίες ἐκκλησιαστικῆς καὶ θεολογικῆς συναφειοποίησης. Τονίζεται ἐπίσης ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ ἀποτυπώνεται στὴ «θετικὴ» καὶ «ὑποκειμενικὴ» λειτουργία του σὲ σχέση μὲ τὴ διαδικασία τῆς *receptio fidei*. Στὴ συνέχεια, ἡ ἔρευνα τοῦ σ. ἐπικεντρώνεται στὴ συμβολὴ ποὺ προσφέρουν οἱ πολιτισμοὶ στὴ διαδικασία τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ θεολογικῆς συναφειοποίησης. Ἐπισημαίνονται δύο βασικὲς ἔννοιες-διαδικασίες σύλληψης: ἡ «Ἐκκλησία ποὺ ἐξέρχεται» καὶ ἡ «διαπραγματέυση». Στὸ περιθώριο καθορίζονται ἐπίσης ὀρισμένες ἀπὸ τὶς συνέπειες ποὺ ἔχει ἡ πολιτισμικὴ ὑποκειμενικότητα καὶ τὰ διώνυμα «ὑποδοχὴ καὶ μεταμόρφωση» καὶ «μετασηματισμὸς καὶ παράδοση».

Ἀκολούθως ὁ Simone Duchi, μὲ τὴ μελέτη του: «Θεός: ἕνας γιὰ ὅλους. Μελέτη μιᾶς θεολογικῆς σύγκλισης μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν» («Dio: uno per tutti. Studio d'una convergenza teologica tra musulmani e cristiani»), θέλει νὰ τονίσει τὴν πεποίθησή μὲ τὴν ὁποία ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος ἀπευθύνθηκε στοὺς μουσουλμάνους, λέγοντας ὅτι «λατρεύουν τὸν ἕναν Θεὸ μαζί μας» (LG 16). Πέρα ἀπὸ ἕνα τεῖχος πολεμικῆ, ἡ ὁμολογία τοῦ ἑνὸς Θεοῦ γίνεται μία γέφυρα μεταξὺ τῶν δύο θρησκειῶν, δείχνοντας τὴ ριζικὴ προϋπόθεση τῆς συμφωνίας τους. Μία παρόμοια πρόταση ἐμπνέει καὶ τὴ μουσουλμανικὴ πλευρά, ὅπως βεβαιώνει τὸ Κοράνιο (Sura 29, 46), ποὺ ἐκφράζεται ἐκ νέου στὴν πρόσφατη ἀνοιχτὴ Ἐπιστολὴ καὶ ἔκκληση τῶν μουσουλμάνων θρησκευτικῶν ἡγετῶν. Τὸ νὰ ἀναγνωρίσουν δύο διαφορετικὰ θρησκευτικὰ δόγματα ὅτι λατρεύουν τὸν ἴδιο Θεὸ ὑπονοεῖ ὅτι ἡ διαφορετικότητά ἐπιτρέπει καὶ δὲν ἀπαγορεύει μία τέτοια ἀναγνώριση. Ἀπεναντίας, δὲν πρόκειται γιὰ μία ἀνθρώπινη ἐπιλογή, ἀλλὰ γιὰ ἕναν ἰσχυρισμὸ ποὺ προσλαμβάνεται ἀπὸ τὴ βεβαίωση τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ. Γιὰ νὰ ἐκτιμηθεῖ καλύτερα ἡ οὐσία αὐτοῦ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ἡ μελέτη περιγράφει τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν βασικῶν στοιχείων ποὺ εἶναι κοινὰ γιὰ τὰ δύο μέρη (ἀποκάλυψη, λόγος τοῦ Θεοῦ, γραφή) γιὰ νὰ δείξει τὶς συνθήκες καὶ τὶς εὐκαιρίες γιὰ τὴ σύγκλισή τους.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλο: «Οἱ ἡμέρες τῶν ἀζύμων: ὁ Πέτρος, ἕνα πασχάλιο σύμβολο γιὰ τοὺς ἀδελφούς του μεταξὺ ἀγιότητας καὶ ἱεραποστολῆς (Πράξ. 12, 1-24)» [«'Erano quelli i giorni degli Azzimi': Pietro, un segno pasquale per i fratelli tra santità e missione (At. 12, 1-24)»] ὁ Lorenzo Rossi σημειώνει πὼς ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ Πέτρου ἀπὸ τὴ φυλακὴ θεωρεῖται συχνὰ ἕνας «ἀκανόνιστος λίθος» στὴν πλοκὴ τῶν Πράξεων. Μὲ τὴ μελέτη του ἐπιχειρεῖ νὰ δείξει τὴ λειτουργία τῆς στὴν ἐξέλιξη τῆς διήγησης τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων. Τὸ ἐπεισόδιο τοποθετεῖται ἀφ' ἑνὸς μεταξὺ τῆς μεταστροφῆς τῆς πρώτης ἐθνοτικῆς ομάδας στὸ σπίτι τοῦ Κορνήλιου καὶ τῆς ἴδρυσης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιόχειας (Πράξ. 10-11) καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἑναρξῆς τῆς ἀποστολῆς τοῦ Παύλου (Πράξ. 13-14). Ἡ διήγηση δείχνει ὅτι μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Πέτρου καὶ τὴν ἤττα τοῦ Ἡρώδη ὁ Θεὸς κήρυξε ὅτι οἱ πόρτες τοῦ εὐαγγελισμοῦ εἶναι ἀνοιχτὲς καὶ σὲ μὴ Ἑβραίους. Μὲ τὶς πολλαπλὲς μεσοδιάστατες ἀναφορὲς του στὴν Ἐξοδὸ καὶ τὸ Πάσχα τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ἀπόσπασμα

νομιμοποιεί τη μετάβαση από την άποστολική μαρτυρία, όπως εκπροσωπείται από τον Πέτρο, σε εκείνη των επόμενων γενεών και καθορίζει συνθήκες και δυνατότητες εκκλησιαστικής μαρτυρίας για όλες τις εποχές.

Στήν επόμενη μελέτη υπό τον τίτλο: «Η ιεραποστολή και η πνευματικότητά της υπό το φως του Πάσχα και των σημερινών προκλήσεων, στο *magisterium* του Πάπα Φραγκίσκου» («La missione e la sua spiritualità alla luce della pasqua e delle sfide odierne, nel *magistero* di papa Francesco»), ο Mario Menin σημειώνει πώς τα φαινόμενα της έκκοσμίκευσης και της παγκοσμιοποίησης, με τις υπο-θεωρίες του υπερανθρωπισμού και του μεταθανάτου, έγκαινιάσαν κάτι νέο που κλόνησε ακόμη και ιστορικούς θρησκευτικούς θεσμούς, όπως την Έκκλησία. Αντιμετωπίζουμε μία αλλαγή εποχής, στην οποία ακόμη και η άποστολή στα έθνη έχει γίνει ένας χῶρος ανοιχτής αν-οικοδόμησης, στον οποίο ο νέος εὐαγγελισμός δὲν ἀρκεῖ πλέον. Ἦλθε ἡ ὥρα νὰ κοιτάξουμε περαιτέρω, χάρις ἐπίσης καὶ στὴν «ιεραποστολὴ τῆς ἑλξεως», ὅπως λέγει ὁ Πάπας Φραγκίσκος, μέσω: α) τῆς ἀνακάλυψης τοῦ εὐαγγελίου ὡς ἑνὸς ἑλκυστικοῦ μηνύματος, β) τῆς πρότασης γιὰ μία Ἐκκλησία ὡς μιᾶς κοινότητας ἑλκυστικῆς, γ) τῆς ἐπανεναρξῆς ἑνὸς ἑλκυστικοῦ *magisterium* καὶ θεολογίας, ποὺ νὰ ἐπιδεικνύουν προσοχὴ στὸν πολιτισμὸ καὶ τὴ συνάφεια. Ἡ καταλληλότερη πνευματικότητα γιὰ νὰ βιωθεῖ ἡ ἀποστολὴ ὡς ἑλξη εἶναι αὐτὴ τῆς ἀκρόασης, χαρακτηριστικῆ τῆς πασχάλιας ἀποστολῆς τοῦ Ἀναστημένου, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Λουκάς κάνει τὴν ἀναφορὰ στοὺς μαθητὲς στὴν κωμόπολη Ἐμμαούς, ἀλλὰ καὶ τὸ βιβλίο τῶν *Πράξεων*, στὴν περίπτωση τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Αἰθίοπα εὐνοῦχου.

Ὁ Paolo Cugini, μετὰ τὸ ἄρθρο του ὑπὸ τὸν τίτλο: «Ἡ Παναμαζονικὴ Σύνοδος: μία πρόκληση γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησία» («Il Sinodo panamazzoneico: una sfida per tutta la Chiesa»), παρουσιάζει τὶς κύριες προτάσεις τῆς Παναμαζονικῆς Συνόδου τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 2019 στὴ Ρώμη. Τὸ Κείμενο τοῦ Santarem τοῦ 1972, ποὺ θεωρεῖται ἐμπνευστὴς τῆς Συνόδου, συγκέντρωσε τοὺς ἐπίσκοπους τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀμαζονίου γιὰ νὰ ὑποδείξει μελλοντικὲς ποιμενικὲς ὁδηγίες. Στὴ δεκαετία τοῦ 1970 τὸ κυρίαρχο θέμα ἦταν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ποιμαντικῶν κατευθύνσεων τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς ὅπως διατυπώθηκαν στὸ Μεντεγίν τῆς Κολομβίας τὸ 1968. Ἡ Σύνοδος τῆς Ρώμης τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 2019 σκόπευε νὰ θέσει τὰ ἀναδυόμενα προβλήματα στὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσοχῆς. Ἔτσι, ὑπάρχει τὸ εὐαίσθητο ζήτημα τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς διακονίας, τὸ πρόβλημα τῆς μὴ τέλεσης τῆς εὐχαριστίας σὲ κοινότητες σὲ ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ Ἀμαζονίου, ὅπως τὰ προβλήματα εὐρείας κοινωνικῆς σημασίας ποὺ ἀφοροῦν τὴν κατάσταση τῶν αὐτόχθονων λαῶν καὶ τὸ οἰκολογικὸ ζήτημα.

Ὁ Ernesto Marcio, στὸ ἄρθρο του ὑπὸ τὸν τίτλο: «Τὸ Μηδὲν καὶ τὸ Νόημα. Μία ἐρμηνεία τοῦ μηδενισμοῦ ἐκκινώντας ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Bernhard Welte» («Il Nulla e il Senso. Un'interpretazione del nichilismo a partire dalla filosofia di Bernhard Welte»), ἀναφέρει πὼς στὴ θεολογικὴ σκέψη τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἓνα σημαντικό μῆρος καταλαμβάνει ἡ θεολογία τοῦ Bernhard Welte. Μαθητὴς τοῦ Γερμανοῦ φιλόσοφου Μάρτιν Χάιντεγκερ, τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς παραγωγῆς του προσπάθησε νὰ σκεφθεῖ τὸν Χριστιανισμὸ στὸν ὀρίζοντα τοῦ σύγχρονου μηδενισμοῦ, ὅταν τὸ «μηδὲν» φαινόταν νὰ εἶναι ὁ κρυπτογράφος τῆς ἐποχῆς μας. Στὸ μεγάλο ἔργο του ὁ Welte

ἐπεξεργάσθηκε δύο διαδρομές για νὰ σκεφθεῖ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στὸ πέπλο τοῦ «μηδενός». Τὸ ἰσχυρὸ σημεῖο εἶναι τὸ ἀξίωμα τῆς αἴσθησης ποὺ προβλέπει πὼς ἡ πραγματικότητα στὸ σύνολό της ἔχει τὸ τελικὸ νόημα. Ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ἄρθρο διερευνᾷ τὴ σχέση μεταξύ τοῦ ἀπόλυτου μυστηρίου καὶ τοῦ ἀνθρώπου: ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἱεροῦ, ποὺ κατανοεῖται ὡς μία προσωπικὴ πραγματικότητα ἱκανὴ νὰ δώσει νόημα, καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ στὴν ἐλευθερία νὰ πραγματώσει τὴν πίστη του ἀφήνει τὸν ἑαυτό του στὸν Θεό, ὡς τὸ ἀπόλυτο θεμέλιο τῆς πραγματικότητος, ποὺ μὲ τὴν ἀπόσυρσή του καθιστᾷ δυνατὴ τὴν ἐλεύθερη ἀπόφαση τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ τεῦχος κλείνει μὲ τὴν παρουσίαση πρόσφατων θεολογικῶν τίτλων.

Journal for Early Christian Studies, τόμ. 28 (Ἄνοιξη 2020)

Τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ 2020 γιὰ τὴν περιοδικὴ ἔκδοση τῆς North American Patristic Society περιλαμβάνει –ὡς συνήθως– μελέτες ποὺ καλύπτουν τόσο τὴ λατινικὴ ὅσο καὶ τὴν ἑλληνικὴ πατερικὴ παράδοση. Ἡ πρώτη κατὰ σειρὰ μελέτη ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ κοινού πόνημα τῶν Carly Daniel-Hughes καὶ Maia Kotrotsits καὶ φέρει τὸν τίτλο: “Tertullian of Carthage and the Fantasy Life of Power: On Martyrs, Christians, and Other Attachments to Juridical Scenes” [σσ. 1-31]. “Ὅπως εὐκόλα μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ τὸν τίτλο, ἀντικείμενο τῆς μελέτης ἀποτελεῖ ὁ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφέας τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰ. ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα Τερτυλλιανὸς καὶ πῶς συγκεκριμένα οἱ περὶ ἐξουσίας καὶ δικαίου ἀντιλήψεις ποὺ κυριαρχοῦν στὰ κείμενά του. Οἱ σσ. προσπαθοῦν νὰ ὑπερβοῦν τὴν καθιερωμένη πρακτικὴ τῆς μέχρι τώρα ἔρευνας ποὺ συνδέει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὶς παραπάνω ἰδέες τοῦ Λατίνου συγγραφέα μὲ τὶς πρώιμες μαρτυρολογικὲς διηγήσεις. Ἄντ’ αὐτοῦ ἐπιχειροῦν νὰ κατανοήσουν τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή τοῦ Τερτυλλιανοῦ μέσα σὲ ἓνα εὐρύτερο πολιτισμικὸ φαινόμενο ποὺ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴ σχέση κέντρου/περιφέρειας καὶ κατ’ ἐπέκτασιν τῆς ἐπίδρασης ποὺ ἀσκοῦσαν οἱ μηχανισμοὶ τῆς Ρωμαϊκῆς διοικητικῆς καὶ δικαστικῆς ἐξουσίας στοὺς κατοίκους ἀπομακρυσμένων ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια τὸ ἔργο τοῦ Τερτυλλιανοῦ τοποθετεῖται στὸ πλαίσιο τῶν κοινωνικῶν ἀμφισχημιῶν ποὺ καθόριζαν τὴν καθημερινὴ ζωὴ στὴ Ρωμαϊκὴ Καρχηδόνα, ἐνῶ ταυτόχρονα καταδεικνύεται ὅτι οἱ περιγραφές τῆς αὐστηρῆς συμπεριφορᾶς τῶν Ρωμαϊκῶν ἀρχῶν ἔναντι τῶν Χριστιανῶν ἦταν ἐν πολλοῖς ἀλιευμένες ἀπὸ προγενέστερες λογοτεχνικὲς πηγές.

Στὸν χώρο τῆς λατινικῆς πατερικῆς παράδοσης παραμένει καὶ ἡ ἐπόμενη μελέτη τοῦ Alex Fogleman μὲ τίτλο: “Peccatrix Ecclesia: Hilary of Poitiers’s *De Mysteriorum* as Biblical Ecclesiology” [σσ. 33-59]. Ἀντικείμενο τῆς μελέτης ἀποτελεῖ ἡ ἐκκλησιολογία τοῦ Ἱλαρίωνα, ἐπισκόπου Πικταβίου (Poitiers) τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 4ο αἰ., ὅπως ἀποτυπώνεται στὸ ἔργο του *De Mysteriorum* (*Περὶ Μυστηρίων*). Παρ’ ὅτι συχνὰ τὸ κείμενο ἔχει θεωρηθεῖ ἀπὸ τοὺς μελετητὲς ὡς ἓνα ἐρμηνευτικὸ/ἐξηγητικὸ ἔργο, ὁ σ. ἐπιχειρεῖ νὰ ἐστιάζει τὴν προσοχή του στὴ βιβλικὴ θεμελίωση τῆς περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλίας ποὺ περιλαμβάνεται σὲ αὐτὸ καθὼς καὶ τῆς σχέσης της μὲ τὸν Χριστό.

Ὁ Ἰλαρίων δὲν διστάζει νὰ περιγράψει τὴν Ἐκκλησία ὡς «ἀμαρτωλὴ» (*peccatrix ecclesia*), ἡ ὁποία ἀγιάζεται μέσα ἀπὸ τὴ σχέση της μὲ τὸν Χριστό. Ἐπιπλέον ὁ σ. τοποθετεῖ τὸν Γάλλο ἐπίσκοπο στὸ πλαίσιο τῶν ὑπὲρ τῆς συνόδου τῆς Νικαίας ἀντιδράσεων ἔναντι τῶν συνόδων τοῦ Ἀριμίνου καὶ τῆς Σελεύκειας (359), καθὼς καὶ τῆς Ἀλεξάνδρειας (362). Ἡ μετριοπαθὴς στάση τοῦ Ἰλαρίωνα ἔναντι τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων πού «ἐξέπεσαν» καὶ ὑπέγραψαν τὸ Ὅμοιανὸ σύμβολο τοῦ Ἀριμίνου σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ τὴν πιὸ ἄτεγκτη στάση ἄλλων ὑπερασπιστῶν τῆς Νικαίας, ὅπως ὁ Λουκίφερος τοῦ Κάλιαρι, συμβαδίζει μὲ τὶς ἥπιες προσεγγίσεις του ἀναφορικὰ μὲ τὴν «ἀμαρτωλότητα» τῆς Ἐκκλησίας στὸ ἔργο του *De Mysteriis*.

Ὁ Sean Hannan στὴ μελέτη του: “Nineveh Overturned: Augustine and Chrysostom on the Threat of Jonah” [σσ. 61-87] ἐπιχειρεῖ μίαν συγκριτικὴν προσέγγιση μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου στὴν ἐρμηνεία τῆς μεταστροφῆς τῶν Νινευιτῶν σύμφωνα μὲ τὴ βιβλικὴ διήγηση τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰωνᾶ. Καὶ οἱ δύο Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας θεωροῦν τὴ διήγηση τοῦ Ἰωνᾶ μίαν εὐκαιρία γιὰ τὸν στοχασμὸ πάνω στὶς ἠθικὲς καὶ πολιτικὲς προκλήσεις πού ἀναδύονται σὲ πόλεις πού βρίσκονται ἀντιμέτωπες μὲ τὸ ἐνδεχόμενον μιᾶς καταστροφῆς. Παρ’ ὅτι ἡ πόλις τῆς Νινευῆ ἀπειλεῖτο ἀπὸ τὴ θεϊκὴ τιμωρία, τόσο ἡ Ρώμη ὅσο καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις βρίσκονταν σὲ διαρκὴ κίνδυνον ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ φυσικῶν ἢ στρατιωτικῶν καταστροφῶν. Οἱ δύο ἐπίσκοποι θεώρησαν ὅτι τὸ παράδειγμα τῆς Νινευῆ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἀρκετὰ διδακτικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ τους. Γιὰ τὸν Χρυσόστομο ἡ μετάνοια τῶν Νινευιτῶν ἐνώπιον τῆς θεϊκῆς ἀπειλῆς χρησίμευσε ὡς ὑπόδειγμα γιὰ τὴν πρόσκληση πρὸς μετάνοια τοῦ δικοῦ του ἀχροατηρίου. Γιὰ τὸν Αὐγουστίνου ἀντίθετα, ἡ μεταστροφή τῶν κατοίκων τῆς Νινευῆ δὲν πραγματοποιήθηκε ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τους ἔναντι τῆς θεϊκῆς τιμωρίας καὶ ἀπετέλεσε ἕναν συνδυασμὸ κοινῆς συνέργειας τῆς θείας χάριτος καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἐξαναγκασμοῦ.

Στὴ θεματικὴ τῆς μετάνοιας, ὅμως ὄχι πιὰ στοὺς κατ’ ἐξοχὴν ἐξηγητικούς Πατέρες Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀλλὰ σὲ μίαν ἐμβληματικὴν φυσιογνωμίαν τῆς πρώιμης βυζαντινῆς ὑμνογραφίας, παραμένει καὶ ἡ ἀκόλουθη μελέτη τῆς Sarah Gadot-Whyte μὲ τίτλο: “Performing Repentance in the Kontakia of Romanos the Melodist” [σσ. 89-113]. Ἡ Αὐστραλὴ ἐρευνήτρια ἐξετάζει τὴν παραστατικὴ φύση τῆς μετάνοιας στὰ κοντάκια τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ. Οἱ ἀχροατῆς τῶν ὕμνων ἐγγράφονται ἀτομικὰ καὶ συλλογικὰ στὶς βιβλικὲς διηγήσεις καὶ γεύονται τὴν ταπείνωσιν τῶν ἡρώων καὶ τὴν ἐγκολπώνονται. Ἡ παραστατικὴ μετάνοια τοῦ Ρωμανοῦ δημιουργεῖ μίαν νέα ταυτότητα γιὰ τὸν κάθε πιστό, τοῦ ὁποίου ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ διάθεση καὶ συμπεριφορὰ διαμορφώνεται καὶ καθορίζεται καθὼς ἐμπλέκονται καὶ οἱ ἴδιοι στὴν παράσταση. Τελικὰ, ἡ περὶ μετάνοιας διήγηση κινεῖται ἀπὸ τὸν κάθε πιστὸ ξεχωριστὰ στὸ σύνολο τῆς λατρεύουσας ὁμήγυρης, πού δομεῖται ὡς μετανοοῦσα κοινότητα πού ἐνώνεται μὲ τὴν ἱστορικὴ κοινότητα τοῦ συνόλου τῶν μετανοούντων Χριστιανῶν.

Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη μὲ τὸν μᾶλλον προκλητικὸν τίτλο: “Sex and the City: Intercourse in Holy Week” [pp. 115-147] τοῦ Thomas Arentzen, ἡ ὁποία παραμένει στὸν χῶρον τῆς ὑμνολογίας καὶ μάλιστα ἐστιάζει στὴν ὑμνολογία τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας. Ὁ Νορβηγὸς μελετητὴς, παρὰ τὶς πενιχρὲς πληροφορίες τῶν σχετικῶν

πηγών, επιχειρεί να προσεγγίσει το ζήτημα της ιδιαίτερης μορφής της λατρείας κατά την αμέσως πριν από την έορτή του Πάσχα περίοδο στην εποχή της Ύστερης Αρχαιότητας και πιο συγκεκριμένα στη περιοχή της Κωνσταντινούπολης. Ιδιαίτερη βαρύτητα αποδίδει στην ύμνολογία του πρώτου μέρους της Μεγάλης Εβδομάδος από την Κυριακή των Βαΐων το βράδυ μέχρι και την Μεγάλη Πέμπτη, καθώς περιγράφονται ύπαρξιακές αγωνίες σχετικά με τη ζωή και τον θάνατο, στις οποίες δεν απουσιάζει το έντονα έρωτικό στοιχείο.

Το τεύχος ολοκληρώνεται με τις καθιερωμένες βιβλιοκρισίες μονογραφιών που αφορούν την πρόωμη χριστιανική γραμματεία.

Rassegna di Teologia, τεύχ. 1 (2020)

Στο πρώτο δοκίμιο του δελτίου *Rassegna di Teologia* για το έτος 2020, ο Gabriele Fadini με τίτλο: «Αναφορικά με όρισμένα φιλοσοφικά και θεολογικά ερωτήματα για το μαρτύριο των Ίησουιτών στο Πανεπιστήμιο της Κεντρικής Αμερικής (=UCA)» («Su alcuni temi filosofico-teologici desunti dal martirio dei gesuiti dell'UCA») και με άφορμη την εμπειρία των Ίησουιτών μαρτύρων στο UCA του Σάν Σαλβαδόρ, στοχάζεται γύρω από τη φανέρωση του Ίησού Χριστού ως μία αντίληψη για το σήμερα πραγματικότητα. Στο δοκίμιο περιγράφονται τα κοινά χαρακτηριστικά των μαρτύρων. Ο σ. θεωρεί την έννοια της «ιστορικής πραγματικότητας», όπως την όρισε ο I. Ellacuría, ως μία έννοια σύμφωνα με την οποία ο Θεός είναι πάντοτε ανοικτός και πάντοτε προβαλλόμενος στην ιστορία, παραμένοντας συγχρόνως πάντοτε ένα μυστήριο. Με βάση την έννοια της ιστορικής πραγματικότητας, στο δοκίμιο αναλύεται εκείνη η μορφή απελευθέρωσης που στοχεύει στην καθιέρωση ελεύθερων, αυτόνομων υποκειμένων ενώπιον του Θεού, για τη συνάντησή τους με τον Ίησού Χριστό.

Έν συνεχεία η Laura Dalfollo, με το άρθρο: «Αφιερωμένη ζωή και ιεραποστολή: ο νέος ευαγγελισμός και οι προκλήσεις της σημερινής κοινωνίας» («Vita consacrata e missione: nuova evangelizzazione e sfide nella società di oggi»), τονίζει πώς μεταξύ των πολλών προκλήσεων που θέτει η σημερινή κοινωνία για την αφιερωμένη (άγαμη) ζωή, αυτές που προέρχονται από τα Μ.Μ.Ε. δεν μπορούν πλέον να αγνοηθούν. Στην πραγματικότητα, ο χώρος των μέσων ενημέρωσης δίδει τη δυνατότητα ενός νέου ευαγγελισμού, αν και απαιτείται επαρκής εκπαίδευση προκειμένου να γίνει αυτό έφικτό. Το άρθρο της Dalfollo θέλει να προτείνει μία ανάλυση της πραγματικότητας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, προκειμένου να αναδείξει τη σχέση τους με την αφιερωμένη ζωή, σε επίπεδο τόσο ποιμαντορικής όσο και εκπαίδευσης.

Στην επόμενη μελέτη του τεύχους υπό τον τίτλο: «Ω θαυμαστό πράγμα: αυτός ο άρτος είναι το σώμα του Χριστού. Πρόσκληση σε έναν διπλό ρεαλισμό» («O res mirabilis: quel pane e il corpo di Cristo. Invito a un duplice realismo»), ο Simone Duchi ασχολείται με την παρουσία του Ίησού στην ευχαριστία υπό μία οντολογική προοπτική. Η ανάλυση ξεκινά από τα σχετικά κείμενα του Θωμά Ακινάτη και την εκκλησιαστική διδασκαλία που είναι οι κατ' έξοχην θεολογικοί «τόποι» για

τὸ θέμα, ὥστε νὰ κατανοηθοῦν τὰ ζητούμενα καὶ τὰ ὄρια τῆς διδασκαλίας περὶ «μετουσιώσεως». Ἡ κριτικὴ σὲ αὐτὸν τὸν τρόπο περιγραφῆς τῆς εὐχαριστιακῆς «μετατροπῆς» ἔχει λειτουργικὴ ἀξία σὲ αὐτὴν τὴν ὑπόθεση: ἡ ἔλευση τοῦ Θεοῦ στὸν Χριστὸ εἶναι παραδειγματικὴ γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ στὰ εὐχαριστιακὰ εἶδη.

Ἐπειτα ὁ Vincenzo Serpe μὲ τὸ ἄρθρο του: «Ἡ μετα-αναγκαιότητα τοῦ Θεοῦ στὴ θεολογικὴ πρόταση τοῦ Jünger: ἡ κληρονομία τῆς σύγχρονης φιλοσοφίας στὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη» («L'oltre-necessità di Dio nella proposta teologica di Jünger: l'eredità della filosofia moderna nella disciplina teologica») ἀναφέρει πὼς ἡ προσέγγιση στὴ θεολογία ποὺ πρότεινε ὁ Jünger, λουθηρανικῆς καταγωγῆς, μπορεῖ νὰ εἶναι μία γέφυρα μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἐπιτρέποντας στὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες νὰ φέρουν ἐγγύτερα Θεὸ καὶ ἄνθρωπο. Ἔτσι, ὁ Jünger ἐπιτρέπει ἕναν σύνδεσμο μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς γλώσσας, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸν ἑαυτό του ὡς μέρος τοῦ σωτηριώδους θεοῦ σχεδίου. Ὁ «ἀπαραίτητος» ἢ «θανατωμένος» Θεὸς τῆς σύγχρονης φιλοσοφίας μπορεῖ νὰ γίνῃ «μετα-ἀπαραίτητος» καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ κατανοηθεῖ αὐθεντικὰ ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλο: «Ἡ ἐξουσία τοῦ πραγματικοῦ: μεταξὺ τοῦ X. Zubiri καὶ τοῦ I. Ellacuría» («Il potere del reale: tra X. Zubiri e I. Ellacuría»), ὁ Diego Gracia ἐξηγεῖ πὼς τὸ φαινόμενο ποὺ εἶναι γνωστὸ ὡς «ἡ κρίση τῆς λογικῆς», ποὺ ξεκίνησε περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ κορυφώθηκε στὸ πρῶτο ἕμισυ τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἀμφισβήτησε ριζικὰ τὴ μεταφυσικὴ καὶ τὴ φυσικὴ θεολογία. Τὸ φιλοσοφικὸ πρόγραμμα τοῦ Xavier Zubiri ἔρχεται νὰ ὑποδηλώσῃ τὴ δυνατότητα ἀποκατάστασης τῆς μεταφυσικῆς, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς λεγόμενης «νοημοσύνης τῶν αἰσθήσεων». Ὁ Ignacio Ellacuría ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐντόπισε στὸν Zubiri μία ρεαλιστικὴ φιλοσοφικὴ βάση καὶ μία μέθοδο ἀνάλυσης τῆς πραγματικότητας καταλλήλοτερη ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ὑπάρχει στὴ θεολογία τῆς ἀπελευθέρωσης.

Ἐπειτα ὁ Giuseppe Guglielmi, στὸ ἄρθρο του ὑπὸ τὸν τίτλο: «Ἡ νυκτερινὴ ὄψη τῆς πραγματικότητας: ὁ Certau ὡς ἐρμηνευτὴς τοῦ M. Foucault» («Il lato notturno della realtà: Certeau interprete di Foucault»), περιγράφει τὴν πρόσληψη καὶ ἐρμηνεία τοῦ M. Foucault (εἰδικὰ τῆς πρότερης δοκιμακῆς του παραγωγῆς) στὸ ἔργο τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ M. de Certeau. Οἱ δύο διανοούμενοι ἐργάσθηκαν γύρω ἀπὸ συγκλίνουσες θεματικὲς ἐνότητες, ὅπως λ.χ. τὴ μεγάλη ρήξη τῆς νεωτερικότητας τοῦ 17ου αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ ὅσων καταπιέστηκαν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀναταραχὴ (μυστικιστές, «σαλοί», ἱεροφάντες) ἢ, σὲ μία περισσότερο βαθειὰ ἀνάλυση, μὲ τὶς ἐπιστημολογικὲς σκέψεις σχετικὰ μὲ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα.

Ὁ Εὐάγγελος Βενιζέλος, μὲ τὸ «Βίβλος καὶ Σύνταγμα: Σκέψεις πάνω στὴν πολιτικὴ θεολογία» («Bible and Constitution: Thoughts on the political theology»), ἀναφέρει πὼς τόσο ἡ Βίβλος ὅσο καὶ τὸ Σύνταγμα ὡς ἱστορικὰ κείμενα εἶναι ἐρμηνεύσιμα. Ὅπως ἀκριβῶς οἱ θεμελιώδεις νόμοι περιλαμβάνονται στὸ Σύνταγμα, τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ δόγματα τῆς Βίβλου. Ἀκόμη καὶ σήμερα οἱ θεολογικὲς ἔννοιες λειτουργοῦν ὑποστηρικτικὰ τοῦ Συντάγματος. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἡ

έρμηνεία τῆς Βίβλου ὡς *sola scriptura* δὲν μπορεῖ νὰ διαχωρισθεῖ ἀπὸ τὴν παράδοση. Ἀπομένει νὰ δοῦμε στὸν μεταμοντέρνο κόσμο ἐὰν οἱ ἐξελίξεις στὴν ἀντίληψη τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Συντάγματος θὰ θέσουν ὑπὸ ἀμφισβήτηση τὶς θεολογικὲς τους βάσεις.

Στὸ ἐπόμενο σημεῖωμα τοῦ τεύχους ὑπὸ τὸν τίτλο: «Ὅρισμένες σημειώσεις ἐκκινώντας ἀπὸ τὸν Xavier Zubiri καὶ τὸν Ignacio Ellacuría» («Note a partire da Xavier Zubiri e Ignacio Ellacuría»), ὁ Alessio Lembo ἀναλύει καὶ συζητᾷ τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν στὸ συνέδριο μὲ θέμα: «Ἡ πραγματικότητα μᾶς κάνει νὰ διερωτηθοῦμε. Ἡμερίδα γύρω ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τῆς πραγματικότητος τοῦ Xavier Zubiri», ποὺ πραγματοποιήθηκε στὶς 28 Νοεμβρίου 2019 στὸ τμήμα San Luigi τῆς Ποντιφικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Νότιας Ἰταλίας. Ὁ σ., ἀφοῦ ἀναλύει τὴν ἔννοια καὶ τὴ θέση τῆς ἔννοιας τῆς πραγματικότητος στὴ σκέψη τοῦ Zubiri, ἐπικεντρώνεται στὴν ἐπίδρασή του στὴ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας τοῦ Ignacio Ellacuría.

Τέλος ὁ José Manuel Pereira de Almeida, στὸ κείμενό του ὑπὸ τὸν τίτλο: «Ὁ πόνος τῶν ἄλλων» («Il dolore degli altri»), λαμβάνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς Susan Sontag *Regarding the Pain of the Others*, ἀναρωτιέται γιὰ τὴν πραγματικότητα τοῦ πόνου τῶν ἄλλων ποὺ ἔχουμε μπροστά μας. Οἱ «ἄλλοι» εἶναι μετρήσιμες ὑπάρξεις, εἶναι σημαντικοὶ γιὰ τὸν καθένα μας. Ἡ παρουσία τοῦ ἄλλου μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κατανοήσουμε τὸν ἑαυτό μας. Διερωτώμενοι γιὰ τὴν παρουσία τοῦ ἄλλου, ἀναγνωρίζουμε τὴν κοινὴ μας συνύπαρξη. Ἡ προσωπικὴ εὐθύνη μεταφράζεται σὲ στενὴ σχέση μὲ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἡ ἀπάντηση στὸν πόνο τῶν ἄλλων μπορεῖ νὰ γίνεταί μόνο μὲ πάθος.

Τὸ τεύχος κλείνει μὲ τὴ βιβλιοπαρουσίαση πρόσφατων θεολογικῶν ἔργων.